

Genderquota als een keshervorming: terug naar de context, actoren en belangen

Karen Celis en Petra Meier

ABSTRACT: Gender Quotas as Electoral Reform: Back to Context, Actors and Interests

This article returns to the meanwhile classic question of which factors explain the adoption of gender quotas, but approaches the issue through the literature on electoral reform. It argues that the latter offers two new issues to be studied when it comes to the adoption of gender quotas. Firstly, the definition of the political-institutional and socio-economic context in which gender quotas are adopted should be broadened, and international institutions, much focused upon in research on gender quotas, should be integrated in this definition of the context in which gender quotas get adopted, so as to facilitate comparative research. Secondly, research needs to approach actors striving for gender quotas more critically. This implies paying more attention to the women/feminist stakeholders involved in campaigns for gender quotas, as well as to their strategic motivations and possible self-interest.

Keywords: gender quotas, electoral reform, women's interests, strategic interests, Belgium

1. Inleiding

Het onderzoek naar genderquota heeft zich de laatste jaren toegespitst op de mate waarin dergelijke maatregelen de descriptieve, substantiële en meer recentelijk ook symbolische vertegenwoordiging van vrouwen bevorderen (Franceschet, Krook & Piscopo, 2012). Leiden genderquota tot meer vrouwen in de politiek? Wordt er vervolgens meer rekening gehouden met de noden en behoeften van vrouwen? En in welke mate is dat bevorderlijk voor het vertrouwen van (vrouwelijke) burgers

in vrouwelijke politici, de politieke instellingen of politiek in het algemeen? De onderzoeksthema's die aanvankelijk de aandacht trokken – de omstandigheden waarin genderquota op de politieke agenda kwamen en goedgekeurd en geïmplementeerd werden – geraakten door toedoen van deze nieuwere onderzoeksvragen op de achtergrond.

In deze bijdrage willen we de vraag naar determinanten van genderquota – met name de factoren die hun bestaan verklaren – terug op de wetenschappelijke agenda plaatsen. Per slot van rekening blijft het een fascinerend politicologisch vraagstuk: “The widespread adoption of these measures is puzzling because gender quotas appear to violate one of the most widely held assumptions about legislative behavior in political science – that elected officials seek to protect their positions (...). Why would predominantly male legislatures adopt measures that would ostensibly limit men's chances to be nominated for political office?” (Baldez, 2004, p. 232). We trachten in deze bijdrage een vernieuwende blik op deze vraag te werpen door de determinanten van genderquota te bekijken tegen de achtergrond van het onderzoek over electorale hervormingen. Genderquota worden onzes inziens onterecht als een apart fenomeen of onderdeel van het gelijkemansbeleid beschouwd en onvoldoende als een van de vele electorale hervormingen. Hierdoor loopt het onderzoek naar genderquota potentieel belangrijke inzichten mis die hun bestaan – en bij uitbreiding impact – mede kunnen verklaren.

We argumenteerden reeds elders dat genderquota een vorm van electorale hervorming zijn en dat het in beschouwing nemen van genderquota nieuwe inzichten genereert inzake de drijvende krachten achter kieshervormingen (Celis, Krook & Meier, 2011). In deze bijdrage maken we de oefening in de andere richting en bekijken we wat het onderzoek naar de determinanten van genderquota te leren heeft van het onderzoek naar de determinanten van electorale hervormingen. We bespreken eerst de determinanten van genderquota en onderzoeken daarna de meerwaarde van de verklaringen voor electorale hervormingen voor de aannahme van genderquota. We focussen daarbij achtereenvolgens op de aandacht voor de context waarin een electorale hervorming of genderquota ingevoerd worden en op de actoren die daarbij bestudeerd worden. In beide gevallen illustreren we de bevindingen aan de hand van de Belgische casus. Die is interessant omdat er naast via wet ingevoerde genderquota andere hervormingen van het kiesstelsel plaatsvonden, zoals de wijziging van de omvang van kiesomschrijvingen en van de impact van de lijststem, het bepalen van een wettelijke kiesdrempel, de invoering van een rechtstreekse verkiezing van de burgemeesters (in Wallonië) en van voor Vlamingen voorbehouden zetels (in Brussel), de uitbreiding van het stemrecht voor buitenlanders en de invoering ervan voor Belgische expats (Jacobs, 2011).

2. Determinanten van genderquota

De literatuur schuift vier determinanten van genderquota naar voren. Een eerste algemeen geldende verklaring voor de aanname van genderquota verwijst naar de mobilisatie van vrouwenorganisaties. Zelfs wanneer de politieke elites uiteindelijk de beslissing nemen, komt de initiële druk om genderquota in te voeren inderdaad vaak van vrouwen zelf. Het kan om verschillende soorten vrouwenorganisaties gaan, zoals politieke vrouwengroepen, middenveldorganisaties, vrouwelijke ambtenaren van de gelijkemansinstellingen en individuele vrouwen die een nauwe band hebben met machtige actoren, voornamelijk mannen (Bruhn, 2003; Kittilson, 2006). De mobilisatie door vrouwen en/of vrouwenbewegingen voor genderquota wordt doorgaans gevoed door de teleurstelling over de 'natuurlijke' evolutie van het aantal vrouwelijke vertegenwoordigers na het toekennen van het vrouwenstemrecht en het daaraan gekoppelde inzicht dat positieve acties zoals genderquota een efficiënt – en allicht het enige effectieve – middel zijn om de vertegenwoordiging van vrouwen te verhogen. Dat laatste wordt beschouwd als een kwestie van rechtvaardigheid, maar ook als een voorwaarde voor een betere vertegenwoordiging van vrouwenbelangen en voor een efficiënt benutten van het vrouwelijk potentieel in het algemeen belang van de samenleving. Dergelijke processen werden vastgesteld in verschillende contexten, gaande van oude en gevestigde democratieën (Freidenvall, Dahlerup & Skjeie, 2006) tot landen die drastische evoluties ondergaan op het vlak van genderrelaties (Bauer & Britton, 2006; Htun & Jones, 2002) en zelfs post-conflictlanden in democratische transitie (Krook, O'Brien & Swip, 2010; Longman, 2006).

Een tweede verklaring voor de implementatie van genderquota die door heel wat casestudies en comparatief onderzoek wordt onderschreven, is dat politieke elites genderquota nastreven om strategische redenen die vooral te maken hebben met de onderlinge competitie tussen politieke partijen. Meerdere onderzoeken tonen bijvoorbeeld aan dat de partijtop voor genderquota gaat op het ogenblik dat een rivaliserende partij ze invoert (Matland & Studlar, 1996; Meier, 2004). De steun voor genderquota neemt ook toe, wanneer een partij lange tijd in de oppositie zit of geconfronteerd wordt met een populariteitsdaling. In deze situaties willen politieke partijen de vrouwelijke stem aantrekken en, door de partij als vrouwvriendelijk te profileren, het (vermeende) genderverschil electoraal benutten (Htun & Jones, 2002; Lovenduski & Norris, 1993; Matland & Studlar, 1996). Daarnaast blijken toppolitici (zoals partijleiders en mannelijke uittrekkende gekozenen) vaak belangrijke bondgenoten wanneer ze hun persoonlijk voordeel zien in de invoering van genderquota (Baldez, 2004; Fréchette, Maniquet & Morelli, 2008). Een dergelijk engagement is evenwel vaak erg dun en kan ook andere doelen dienen dan gendergelijkheid, zoals het behouden van de controle van de politieke elite over de kandidaatselectie (Baldez, 2004), over rivalen binnen en buiten de eigen

partij (Baldez, 2004; Bird, 2003; Chowdhury, 2002), of het verhogen van de kansen op herverkiezing van mannelijke uittreedende mandatarissen (Murray, 2008), terwijl het bestaande genderonevenwicht weinig tot niet verandert (Htun & Jones, 2002). De invoering van genderquota heeft soms minder te maken met de inclusie van vrouwen in de politieke instellingen dan wel met de mate waarin ze ingezet kunnen worden als wapen in de strijd tussen politieke elites. Ook deze dynamiek werd vastgesteld in een ruime waaier aan politieke contexten, maar ze doet zich vooral voor in landen met sterke partijssystemen (Goetz & Hassim, 2003) en staten die drastische politieke evoluties ondergaan zoals een regimewissel of wanneer een partij die gedurende lange tijd de macht had, in coalitie of oppositie dient te gaan (Bauer & Britton, 2006; Bruhn, 2003; Russell, 2005).

Een derde verklaringsgrond voor de implementatie van genderquota, en het moment waarop, verwijst naar de mate waarin ze stroken met bestaande of opkomende invullingen van begrippen als gelijkheid en vertegenwoordiging (Krook, Lovenduski & Squires, 2009). Zo staan linkse partijen over het algemeen positiever ten aanzien van genderquota, omdat dergelijke maatregelen aansluiten bij hun opvattingen over wat sociale gelijkheid inhoudt en hoe die gerealiseerd kan worden (Kittilson, 2006; Opello, 2006). Genderquota worden vooral aangenomen in landen die gekenmerkt zijn door een egalitaire politieke cultuur (Lovenduski & Norris, 1993). Genderquota worden makkelijker ingevoerd in consensusdemocratieën en landen met een neocorporatistische traditie, aangezien ze beargumenteerd kunnen worden als een (niet zo drastische) uitbreiding van bestaande garanties op vertegenwoordiging waarvan andere groepen (taal-, religieuze, etnische groepen) reeds genieten (Krook & O'Brien, 2010; Meier, 2000). Genderquota worden ten slotte vaak aangenomen tijdens een democratische transitie als een instrument om de legitimiteit van het nieuwe regime te garanderen (Bauer & Britton, 2006). Een dergelijke ethiek van inclusie lijkt vooral weerklank te vinden in naoorlogse staten en staten die het juk van het autoritarisme afgooien, waar deze ervaring politieke leiders – al dan niet onder druk van de internationale gemeenschap – ertoe brengt om een nieuwe manier van aan politiek doen te omarmen (Bauer, 2008; Dahlerup, 2006). Ook de geschiedenis van een land kan een positieve rol spelen in de aanname van genderquota (Jimenez Polanco, 2001), al kan het verleden ook een belangrijk obstakel vormen, zoals in heel wat Oost-Europese landen in de jaren 1990 (Galligan, Clavero & Calloni, 2007).

In al deze gevallen schuilt de verklaring voor de invoering van genderquota in de mate waarin ze aansluiting vinden bij specifieke elementen van de politieke context, eerder dan in de mate waarin deze invoering een uiting is van een principiële wens om gendergelijkheid tot stand te brengen of een strategische zet in het bekomen of behouden van macht. Hierbij dient het belang onderlijnd te worden van een voorafgaande 'discursieve strijd'. Het gaat erom de ondervertegenwoordiging van vrouwen te laten erkennen als een politiek probleem en genderquota

als een legitiem middel om dat te verhelpen (Sgier, 2004). Dergelijke argumentaties blijken het meest effectief, wanneer ze geformuleerd worden als zijnde in het algemeen belang van het land, zelfs wanneer ze een radicale hertekening van de genderverhoudingen in de publieke sfeer betekenen (Dahlerup, 2006; Meier, 2008).

Een vierde en laatste verklaring relateert de verspreiding van genderquota aan internationale organisaties en transnationale netwerken. Tijdens de laatste vijftien jaar hebben tal van internationale organisaties, waaronder de Verenigde Naties, de Socialistische Internationale, de *Commonwealth*, de *African Union*, de *Southern African Development Community* en de *Organization of American States*, verklaringen afgelegd over de wenselijkheid of noodzaak van de aanwezigheid van dertig procent vrouwen in de politieke instellingen in hun lidstaten. Simultaan droeg een groot aantal transnationale actoren bij tot de snelle verspreiding van genderquota, vooral volgend op de Vierde Wereldvrouwenconferentie te Peking in 1995 (Htun & Jones, 2002). In een aantal gevallen voerden internationale actoren rechtstreeks druk uit om genderquota in te voeren (Krook, O'Brien & Swip, 2010). In andere landen gingen lokale quotacampagnes de internationale conferenties vooraf, maar speelden de interactie en informatie-uitwisseling tussen plaatselijke vrouwenorganisaties en transnationale ngo's een belangrijke rol in het uitzetten van een strategie voor de invoering van genderquota (Lubertino Beltrán, 1992; Russell, 2005). Zelfs wanneer internationale ontwikkelingen en actoren niet de aanzet vormden van de domestieke campagnes, verleenden ze er vaak extra gewicht aan (Araújo & García Quesada, 2006; Bauer & Britton, 2006). De landen die genderquota invoerden onder invloed van trans- en internationale actoren en ontwikkelingen zijn vooral post-conflictstaten en ontwikkelingslanden (Bauer & Britton, 2006; Dahlerup, 2006) waar buitenstaanders een invloedrijke rol spelen in de vormgeving van het kiesstelsel via het uitoefenen van morele dan wel materiële druk.

3. Het belang van (het type) context en de invoering van genderquota

In tegenstelling tot de omvangrijke literatuur over determinanten van genderquota is onderzoek naar de determinanten van electorale hervormingen eerder schaars (voor een uitzondering zie het *special issue* van *West European Politics*, 34 (3) van mei 2011). Een belangrijke verklaring hiervoor is dat kiesstelsels lange tijd een stabiel onderdeel van het politieke systeem waren (Katz, 2005) of tenminste also zodanig beschouwd werden (Jacobs, 2011). Dat veranderde in de jaren 1990, een decennium waarin 'electoral engineering' op de politieke agenda stond in Latijns-Amerika en in tal van voormalig communistische landen (Norris, 2004; Pilet, 2007). Het onderzoek naar de electorale hervormingen in deze landen, tezamen met het

onderzoek naar de overgang naar evenredige kiessystemen op het einde van de negentiende eeuw, vormen de pijlers van onze huidige theorieën over het waarom en wanneer van electorale hervormingen (Hazan & Leyenaar, 2011; Renwick, 2010). De literatuur maakt daarbij een onderscheid tussen verschillende types hervormingen, zoals grote, kleine en technische hervormingen (Jacobs & Leyenaar, 2011), of tussen hervormingen gestuurd door de elite en diegene die vanuit een interactie tussen elite en publieke opinie – of gedreven door de publieke opinie – ingang vinden (Renwick, 2010 en 2011). In deze en in de volgende sectie vergelijken we de kennis inzake determinanten van kiesstelsels en van genderquota, en buigen we ons over de vraag wat de theorieën over de invoering van genderquota te leren hebben van die over hervormingen van het kiesstelsel. Gezien het ons gaat om de grote verschillen en hetgeen we daaruit kunnen leren voor onderzoek naar genderquota, beperken we ons tot de grote lijnen en laten we de verschillen tussen types genderquota of kieshervormingen achterwege.

Deze vergelijking levert vooreerst twee interessante nuanceringen op. Zo benaderen de quota- en kieshervormingsliteratuur ten eerste de (politieke, historische, maatschappelijke) context op een verschillende manier. De literatuur inzake kieshervormingen is eerder gefocust op welke specifieke contextvariabelen dienen te veranderen, opdat electorale hervormingen kunnen plaatsvinden. De dominante visie met betrekking tot de contextdeterminanten is dat kieshervormingen zich voordoen wanneer langetermijnevoluties van demografische, sociale of economische aard – zoals toegenomen etnische heterogeniteit (Benoit, 2004) of het ontstaan van een welvarende middenklasse (Rogowski, 1987) – kruisen met eerder punctuele fenomenen zoals plotse machtsverschuivingen tussen politieke partijen (Colomer, 2004) of een drastische daling in het vertrouwen van de burger in het politieke systeem (Farrell, 2001) (voor een meer uitgebreide discussie, zie Pilet, 2007 of Jacobs, 2011). In een dergelijke situatie kunnen vervolgens andere contextfactoren zoals de politieke tradities, gewoonten en geschiedenis, de grondwet of het bestaande kiessysteem een hinderende dan wel een faciliterende rol spelen (Norris, 1995; Shugart, 2001). Zolang er zich geen contextwijzigingen voordoen, besteden de onderzoekers inzake electorale hervormingen er evenwel weinig aandacht aan, en worden ze hoogstens als de achtergrondvariabelen van de electorale hervormingen behandeld.

Het quotaonderzoek heeft eveneens oog voor de interactie tussen langetermijnevoluties – zoals de stijgende opleidings- en tewerkstellingsgraad van vrouwen die in schril contrast komen te staan met de politieke ondervertegenwoordiging van vrouwen – en plotse gebeurtenissen (Powley, 2005; Baldez, 2004; Krook, 2001). Daarnaast erkent het quotaonderzoek echter voornamelijk dat bepaalde contextfactoren – zoals het wettelijk kader, politieke normen en instellingen – niet enkel de achtergrond vormen van de invoering van genderquota. Zoals we in de beschrijving van de determinanten van genderquota zagen, leveren ze tevens instrumenten

aan die als hulpmiddel ingezet kunnen worden of hindernissen opwerpen. In beide gevallen dient er rekening mee gehouden te worden, opdat genderquota ingevoerd kunnen worden. De vraagstelling is hierbij dus niet enkel hoe veranderingen in de context electorale hervormingen mogelijk maken, maar ook welke veranderingen van die context integraal deel uitmaken van de strijd voor genderquota.

Deze vaststelling gaat zeker op voor de Belgische casus, met zeer veel aandacht voor de context waarin de genderquota werden ingevoerd en hoe de nieuwe invulling van normen en waarden inzake politieke vertegenwoordiging integraal deel uitmaakte van de strijd van de voorstanders van genderquota (Carton, 1994; Marques-Pereira, 1998; Meier, 2000, 2003 en 2005; Uyttendaele & Sohier, 1995). Een belangrijke succesfactor was dat de vraag naar genderquota resoneerde met het bestaande kiessysteem dat reeds groepen erkent (namelijk taalgroepen) en met de gebruiken in de Belgische consensusdemocratie; de vrouwenbeweging slaagde erin om haar quota-eis te laten samenvallen met de gangbare noties van democratische en eerlijke vertegenwoordiging (Marques-Pereira, 1998; Meier, 2000 en 2005; Uyttendaele & Sohier, 1995). Deze 'discursieve strijd' was een centraal onderdeel in het proces van de invoering van genderquota.

Een soortgelijke focus is eerder afwezig in het Belgische onderzoek naar kieshervormingen. Er is wel aandacht voor de interactie tussen verschillende electorale hervormingen en de wijze waarop de instemming met de ene kieshervorming diende als pasmunt voor de instemming van een andere partij met een andere kieshervorming (Pilet, 2007, p. 218; Jacobs, 2011; Hooghe & Deschouwer, 2011), een element dat afwezig is in de Belgische debatten over genderquota.

Terwijl deze benadering van genderquota op zich positief is, is het toch nuttig om meer aandacht te hebben voor meer klassieke politicologische langetermijn- en punctuele contextfactoren. In de benadering van de context als een gegeven dat bespeeld moet worden in een vooral discursieve strijd voor genderquota, wordt verdrongen dat de context een (set van) onafhankelijke variabele(n) vormt en dat de invoering van genderquota niet los daarvan gezien kan worden. Aandacht voor dergelijke contextvariabelen is deels verloren gegaan door de detaillistische studie van (parlementaire) debatten omtrent de adoptie van quota. Er is nood aan dit soort macroperspectief om genderquota beter te kunnen verklaren en aan meer aandacht voor de wijze waarop de invoering van genderquota het onderdeel van een groter pakket maatregelen kan vormen, vooral in comparatief onderzoek, dat te weinig gebeurt met betrekking tot genderquota.

Een tweede belangrijk nuanceverschil tussen de studie van genderquota en van electorale hervormingen heeft betrekking op het belang dat gehecht wordt aan het internationale niveau. Niettegenstaande beide studiedomeinen erkennen dat internationale actoren een drijvende kracht kunnen zijn achter nationale electorale hervormingen, inclusief genderquota, hebben de theorieën over de introductie van genderquota meer oog voor de impact van internationale evoluties en actoren en

voor transnationale en regionale invloeden. Deze stelling geldt eveneens voor het onderzoek naar de invoering van genderquota in België, dat sterk de rol benadrukt van de Verenigde Naties, de Raad van Europa en de omliggende landen (Marques-Pereira & Gigante, 2001), evenals van de verspreiding van kennis en expertise via internationale, supranationale en regionale netwerken en contacten, in de strijd voor genderquota. Deze elementen zijn afwezig in het onderzoek naar andere electorale hervormingen in België.

Terwijl het inter- en transnationale niveau belangrijk is, mag niet onderschat worden dat het een uiteenlopende rol speelt in verschillende gevallen van genderquota. Zo diende het in de Belgische casus louter als een bijkomende legitimatie van de op tafel liggende eisen, terwijl in veel gevallen van meer recente 'fast track'-versies van genderquota de internationale gemeenschap een doorslaggevende rol speelde in het invoeren ervan onder het motto 'geen hulp voor de (weder)opbouw zonder de gelijktijdige invoering van genderquota'. Afgezien van het feit dat er in de literatuur over het algemeen weinig kritisch wordt omgegaan met de mate waarin internationale donoren een vorm van gendergelijkheid opleggen die niet noodzakelijk lokaal gedragen wordt, ook niet noodzakelijk door vrouwen, moeten we ons de vraag stellen in welke mate inter- en transnationale actoren en factoren niet vooral contextfactoren zijn, wat ons terugbrengt bij de noodzaak om meer aandacht te besteden aan die laatste.

4. Het belang van (het type) actoren en van hun motivatie voor de invoering van genderquota

Naast de twee verschillen tussen beide groepen studies die we in voorgaande sectie behandelden en die we eerder als nuanceringen dienen te beschouwen, brengt de vergelijking meer fundamentele verschillen aan het licht. Beide groepen studies hanteren radicaal verschillende uitgangspunten wat betreft de centrale actoren van de hervorming. Onderzoek naar electorale hervormingen stelt politieke partijen ('insiders' met macht) centraal en concludeert vanuit een 'rational choice'-logica dat hun strategische of persoonlijke belangen (al dan niet in combinatie, en allicht geformuleerd als een algemeen belang) aan de basis liggen van de hervorming (Bawn, 1993; Benoit, 2004; Boix, 1999; Remington & Smith, 1996). Onderzoek naar de invoering van genderquota wijst daarentegen op het belang van het activisme van vrouwen en de vrouwenbeweging ('outsiders' die bij degenen met macht lobbyen), zoals we hoger zagen, en concludeert dat de mate waarin zij erin slagen om het groepsbelang te laten erkennen als een algemeen belang of een strategisch partijbelang determinerend is voor de invoering van genderquota. In beide gevallen heeft onderzoek ook aandacht voor andere types actoren zoals de juridische

macht (Katz, 2011; Lovenduski, 2005), de reeds vermelde internationale organisaties of – in het geval van kiesherformingen – de rol van de publieke opinie (Jacobs, 2011; LeDuc, 2011), die volgens Renwick (2011) de laatste decennia toeneemt. Dit neemt echter niet weg dat er een scherpe tegenstelling is tussen onderzoek naar genderquota en naar hervormingen van kiesstelsels in wat de focus op politieke partijen betreft.

Dit verschil is duidelijk aanwezig in het Belgische onderzoek naar electorale hervormingen en genderquota. Het onderzoek van Pilet (2007, pp. 218-226) naar de oorzaken van electorale hervormingen¹ betrok (naast langetermijnevoluties en algemene context) vooral de strategische belangen van politieke partijen en de rol van ideeën en waarden. Hij concludeert dat strategische belangen (*'vote seeking'*- en *'office seeking'*-strategieën), evenals partijinterne en persoonlijke belangen de drijvende kracht waren achter de Belgische kiesherformingen in de jaren 1990. Ideeën en waarden waren van secundair belang en speelden enkel een rol wanneer de uitkomst van de electorale hervorming als onzeker of neutraal werd ingeschat (Pilet, 2007, pp. 226-231). Zowel Jacobs (2011) als Hooghe en Deschouwer (2011) focussen eveneens op politieke partijen, met bijzondere aandacht voor mogelijke *'veto players'* en hun impact. Het onderzoek naar de invoering en de verstrenging van genderquota in België wijst vooral op het doorslaggevend belang van het activisme van de vrouwenbeweging, vrouwen binnen de partijen, vrouwelijke gekozenen, en hun onderlinge banden en allianties (Marques-Pereira & Gigante, 2001; Meier, 2005). Het lobbywerk van de vrouwenorganisaties en -netwerken maakte het voor politieke partijen quasi onmogelijk om zich publiekelijk tegen genderquota uit te spreken, omdat dat hun imago al te zeer zou schaden. Competitie tussen partijen en het invoeren van genderquota om niet achter te blijven op andere partijen – strategische motivatie bij de politieke elites dus – zijn belangrijke bijkomende redenen voor de invoering van quota in België (Meier, 2004).

De vergelijking tussen deze twee benaderingen leidt tot twee lessen voor het onderzoek naar genderquota. Ten eerste wijst ze op het belang om voor ogen te houden dat er (minstens) twee soorten electorale hervormingen zijn. Enerzijds zijn er hervormingen die uitgaan van de politieke elite (politieke partijen, kaderleden en mandatarissen) en die aangedreven worden door strategische – en eventueel andere – motivaties. Anderzijds zijn er hervormingen die uitgaan van externe actoren die gedreven worden door hun wens tot inclusie in de politieke instellingen (zie ook Renwick, 2010 en 2011). Wie de *'stakeholders'* zijn is met andere woorden niet gegeven en dient een onderdeel te zijn van de empirische vraagstelling omtrent electorale hervormingen. Onderzoek naar genderquota zou hier meer rekening mee moeten houden en meer aandacht mogen hebben voor partijen in een bredere betekenis dan die van een te lobbyen instantie. Meer specifiek met betrekking tot de implementatie van genderquota rijst een bijkomende vraag. Eerder stelden we al dat genderquota gelegitimeerd worden op basis van democratische principes als

gelijkheid en rechtvaardigheid en dat de verwachting bestaat dat ze leiden tot een betere behartiging van vrouwenbelangen. De vraagstelling naar wie de stakeholders zijn bij genderquota stelt scherp op wie de vrouwelijke stakeholders zijn en op verschillen binnen de groep vrouwen. Internationaal comparatief onderzoek toont aan dat vooral dominante groepen binnen de ruimere groep vrouwen, zoals vrouwen behorende tot de etnische meerderheid, voordeel halen uit genderquota (Hughes, 2011). Het zodoende bereikte generevenwicht kan evenwel op basis van dezelfde gelijkheids- en rechtvaardigheidsprincipes bevestigd worden. Ook roept het de vraag op of samen met de talrijkere aanwezigheid van bijvoorbeeld hoog-opgeleide blanke vrouwen niet vooral de belangen van deze subgroep vrouwen behartigd worden.

Een tweede reflectie met betrekking tot wat het quotaonderzoek te leren heeft van het kiesherformingsonderzoek betreft de motivaties van de actoren die de hervorming sturen. Het is opvallend dat het onderzoek naar de invoering van genderquota geen aandacht heeft voor de persoonlijke strategische belangen van de centrale actoren die ijveren voor de invoering van genderquota. Er is wel degenlijk aandacht voor de strategische belangen van politieke partijen en mannelijke bondgenoten, maar niet voor het 'eigenbelang' van vrouwelijke kaderleden van politieke partijen en vrouwelijke mandatarissen, nochtans twee belangrijke groepen actoren die (mee)ijverden voor genderquota. Hun eigenbelang of hun '*vote seeking*'- of '*office seeking*'-gedrag lijken blinde vlekken te zijn in het onderzoek naar de invoering van genderquota. Het axioma luidt dat het om het groepsbelang van vrouwen en feministen gaat en hun handelingen worden gelezen als kritische handelingen om meer vrouwen aan de macht te krijgen. Het is best mogelijk dat eigenbelang en persoonlijk strategische overwegingen geen rol (van belang) speelden in de invoering van genderquota. Het feit evenwel dat dit tot nu toe niet onderzocht werd, voedt de idee dat zelfbelang van vrouwen behorende tot de politieke elite een 'feministisch taboe' (Lombardo, Meier & Verloo, 2009) is, omdat het in strijd is met de idee van vrouwelijke solidariteit die uiteraard een belangrijke bron van legitimiteit is voor de eis van groepsrechten. Dit is des te relevanter, omdat het onderzoek naar genderquota er wel van uitgaat dat de (voornamelijk) mannelijke aversie tegen genderquota ingegeven is door strategisch eigenbelang.

5. Conclusie: een hernieuwde onderzoeksagenda voor de implementatie van genderquota

In deze bijdrage keerden we terug naar een van de 'oude' vragen met betrekking tot genderquota, namelijk wat de verklaring ervan vormt. Zoals in de inleiding aangegeven, is de implementatie van genderquota een intrigerend politicologisch

vraagstuk, omdat het een herverdeling van macht betreft waar de heersende elite schijnbaar weinig bij te winnen en veel te verliezen heeft. Om een nieuw licht te doen schijnen op deze puzzel hebben we de piste bewandeld om genderquota uit hun niche te halen en te bekijken wat het onderzoek naar de determinanten van genderquota te leren heeft van het onderzoek naar de determinanten van electorale hervormingen. De achterliggende redenering is dat de invoering van genderquota een kiesherforming als een andere is. De vergelijking van de genderquotaliteratuur en die inzake kiesherformingen leverde een aantal nieuwe vraagstellingen op die empirisch nagegaan zouden moeten worden en zo een beter begrip van de implementatie van genderquota kunnen opleveren.

Op het niveau van de context zien we vooral nuanceverschillen tussen de twee groepen literatuur. Terwijl de literatuur naar electorale hervormingen vooral de brede context in beschouwing neemt, focust het onderzoek naar genderquota op de wijze waarop wijzigingen in de context een onderdeel van de strijd zijn en heeft het ook meer oog voor de inter- en transnationale context. Voor de derde en vierde determinant van genderquota, zoals die doorgaans besproken worden in de literatuur, betekent dit de noodzaak om de impact van het inter- en transnationale niveau te relativiseren, te integreren in de contextfactoren en deze laatste breder te zien dan gangbaar is. Dit opent de deur naar meer comparatief onderzoek, waar de studie naar genderquota bij gebaat zou zijn.

Met betrekking tot de actoren en belangen leerde de vergelijking vooral dat een kritische blik op de basisassumpties van het feministisch onderzoek naar genderquota vereist is. Voor de eerste en tweede determinant van genderquota zoals die doorgaans besproken worden in de literatuur rijst ten eerste de vraag wie de 'vrouwelijke stakeholders' zijn die ijveren voor genderquota en de mate waarin hun inclusie de principes van gelijkheid en rechtvaardigheid in de praktijk brengt. Ten tweede is er het belang van onderzoek naar strategische motivaties en eigenbelang van de vrouwelijke politieke elite in de realisatie van genderquota. Beide vragen om meer onderzoek op dit vlak en vooral een kritische benadering van niet enkel de actoren die tegen quota strijden, maar ook zij die ervoor ijveren.

Al bij al kunnen we concluderen dat het onderzoek naar de determinanten van genderquota baat heeft bij meer aansluiting bij ander onderzoek naar electorale hervormingen.

Noot

1. Het betreft een onderzoek naar een niet geslaagde poging tot het invoeren van een meerderheidssysteem, de directe verkiezing van de burgemeester (deels gerealiseerd) en de vermindering van de impact van de lijststem (gerealiseerd).

Bibliografie

- Araújo, C. & García Quesada, I. (2006). Latin America: The Experience and the Impact of Quotas in Latin America. In D. Dahlerup (Ed.), *Women, Quotas, and Politics* (pp. 83-111). New York: Routledge.
- Baldez, L. (2004). Elected Bodies: The Gender Quota Law for Legislative Candidates in Mexico. *Legislative Studies Quarterly*, 24 (2), 231-258.
- Bauer, G. (2008). Fifty/Fifty by 2020. Electoral Gender Quotas For Parliament in East and Southern Africa. *International Feminist Journal of Politics*, 10 (3), 348-368.
- Bauer, G. & Britton, H.E. (Eds.) (2006). *Women in African Parliaments*. Boulder/London: Lynne Rienner Publishers.
- Bawn, K. (1993). The Logic of Institutional Preferences: German Electoral Law as a Social Choice Outcome. *American Journal of Political Science*, 37 (4), 965-989.
- Benoit, K. (2004). Models of Electoral System Change. *Electoral Studies*, 23 (3), 363-389.
- Bird, K. (2003). Who Are the Women? Where Are the Women? And What Difference Can They Make? Effects of Gender Parity in French Municipal Elections. *French Politics*, 1 (1), 5-38.
- Boix, C. (1999). Setting the Rules of the Game: the Choice of Electoral Systems in Advanced Democracies. *American Political Science Review*, 93 (3), 609-624.
- Bruhn, K. (2003). Whores and Lesbians: Political Activism, Party Strategies and Gender Quotas in Mexico. *Electoral Studies*, 22 (1), 101-119.
- Carton, A. (1994). Paritaire democratie: een definitieve stap vooruit. In NVR (Ed.), *Jaarboek van de vrouw 1994. De situatie van de vrouw in Vlaanderen, anno 1994* (pp. 71-89). Leuven: Acco.
- Celis, K., Krook, M.L. & Meier, P. (2011). The Rise of Gender Quotas Laws: Expanding the Spectrum of Determinants for Electoral Reform. *West European Politics*, 34 (3), 514-530.
- Chowdhury, N. (2002). The Implementation of Quotas: Bangladesh Experience - Dependence and Marginality in Politics. In IDEA (Ed.), *The Implementation of Quotas: Asian Experiences. Quota Workshop Report Series No. 1* (pp. 50-58). Stockholm: IDEA.
- Colomer, J.M. (2004). On the Origins of Electoral Systems and Political Parties: The Role of Elections in Multi-member Districts. *Electoral Studies*, 26 (2), 262-273.
- Dahlerup, D. (Ed.) (2006). *Women, Quotas and Politics*. New York: Routledge.
- Farrell, D.M. (2001). *Electoral Systems, A Comparative Introduction*. New York: Palgrave.
- Franceschet, S., Krook, M.L. & Piscopo, J. (Eds.) (2012). *The Impact of Gender Quotas*. New York: Oxford University Press.
- Fréchette, G., Maniquet, F. & Morelli, M. (2008). Incumbents' Interests and Gender Quotas. *American Journal of Political Science*, 52 (4), 891-909.
- Freidenvall, L., Dahlerup, D. & Skeje, H. (2006). The Nordic Countries: An Incremental Model. In D. Dahlerup (Ed.), *Women, Quotas and Politics* (pp. 55-82). New York: Routledge.

- Galligan, Y., Clavero, S. & Calloni, M. (2007). *Gender Politics and Democracy in Post-socialist Europe*. Opladen/Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers.
- Goetz, A.M. & Hassim, S. (Eds.) (2003). *No Shortcuts to Power: African Women in Politics and Policy Making*. New York: Zed Books.
- Hazan, R.Y. & Leyenaar, M. (Eds.) (2011). *Understanding Electoral Reform*. New York: Routledge.
- Hooghe, M. & Deschouwer, K. (2011). Veto Players and Electoral Reform in Belgium. *West European Politics*, 34 (3), 626-643.
- Htun, M.N. & Jones, M.P. (2002). Engendering the Right to Participate in Decision Making: Electoral Quotas and Women's Leadership in Latin America. In N. Craske & M. Molyneux (Eds.), *Gender and the Politics of Rights and Democracy in Latin America* (pp. 32-56). New York: Palgrave.
- Hughes, M.N. (2011). Intersectionality, Quotas, and Minority Women's Political Representation Worldwide. *American Political Science Review*, 105 (3), 604-620.
- Jacobs, K. (2011). *The Power or the People? Direct Democratic and Electoral Reforms in Austria, Belgium and the Netherlands*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Jacobs, K. & Leyenaar, M. (2011). A Conceptual Framework for Major, Minor, and Technical Electoral Reform. *West European Politics*, 34 (3), 495-513.
- Jimenez Polanco, J. (2001). La représentation politique des femmes en Amérique Latine: une analyse comparée. In B. Marques-Pereira & P. Nolasco (Eds.), *La représentation politique des femmes en Amérique Latine* (pp. 27-81). Paris: L'Harmattan.
- Katz, R. (2005). Why Are There so Many (or so Few) Electoral Reforms? In M. Gallagher & P. Mitchell (Eds.), *The Politics of Electoral Systems* (pp. 57-76). Oxford: Oxford University Press.
- Katz, R. (2011). Democracy as a Cause of Electoral Reform: Jurisprudence and Electoral Change in Canada. *West European Politics*, 34 (3), 587-606.
- Kittilson, M.C. (2006). *Challenging Parties, Changing Parliaments: Women and Elected Office in Contemporary Western Europe*. Columbus: Ohio State University Press.
- Krook, M.L. (2001). Europe for Women, Women for Europe: Strategies for Parity Democracy in the European Union, http://www.columbia.edu/~mlk22/europe_for_women.html (March 28, 2002).
- Krook, M.L., Lovenduski, J. & Squires, J. (2009). Gender Quotas and Models of Political Citizenship. *British Journal of Political Science*, 39 (4), 781-803.
- Krook, M.L. & O'Brien, D.Z. (2010). The Politics of Group Representation: Quotas for Women and Minorities Worldwide, *Comparative Politics*, 42 (3), 253-272.
- Krook, M.L., O'Brien, D.Z. & Swip, K.M. (2010). Military Invasion and Women's Political Representation: Gender Quotas in Post-Conflict Afghanistan and Iraq. *International Feminist Journal of Politics*, 12 (1), 65-78.
- LeDuc, L. (2011). Electoral Reform and Direct Democracy in Canada: When Citizens Become Involved. *West European Politics*, 34 (3), 551-567.

- Lombardo, E., Meier, P. & Verloo, M. (Eds.) (2009). *The Discursive Politics of Gender Equality: Stretching, Bending and Policymaking*. Oxford: Routledge.
- Longman, T. (2006). Rwanda: Achieving Equality or Serving an Authoritarian State? In H. Britton & G. Bauer (Eds.), *Women in African Parliaments* (pp. 133-150). Boulder: Lynne Rienner.
- Lovenduski, J. (Ed.) (2005). *State Feminism and Political Representation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lovenduski, J. & Norris, P. (Eds.) (1993). *Gender and Party Politics*. London: Sage.
- Lubertino Beltrán, M.J. (1992). Historia de la 'Ley de Cuotas'. In X (Eds.), *Cuotas mínima de participación de mujeres: El debate en Argentina* (pp. 9-43). Buenos Aires: Fundación Friedrich Ebert.
- Marques-Pereira, B. (1998). *La citoyenneté politique des femmes*. Brussel: CRISP.
- Marques-Pereira, B. & Gigante, C. (2001). *La représentation politique des femmes: des quotas à la parité?* Brussel: CRISP.
- Matland, R.E. & Studlar, D.T. (1996). The Contagion of Women Candidates in Single-Member Districts and Proportional Representation Electoral Systems: Canada and Norway. *Journal of Politics*, 58 (3), 707-733.
- Meier, P. (2000). The Evidence of Being Present: Guarantees of Representation and the Example of the Belgian Case. *Acta Politica*, 35 (1), 64-85.
- Meier, P. (2003). Nog niet voltooid of gewoon discriminerend? Groepsvertegenwoordiging in termen van taal en sekse. *Tijdschrift voor Sociologie*, 23 (2-3), 189-208.
- Meier, P. (2004). The Contagion Effect of National Gender Quota on Similar Party Measures in the Belgian Electoral Process. *Party Politics*, 10 (3), 583-600.
- Meier, P. (2005). The Belgian Paradox: Inclusion and Exclusion of Gender Issues. In J. Lovenduski (Ed.), *State Feminism and Political Representation* (pp. 41-61). Cambridge: Cambridge University Press.
- Meier, P. (2008). A Gender Gap not Closed by Quotas: The Renegotiation of the Public Sphere. *International Feminist Journal of Politics*, 10 (3), 329-347.
- Murray, R. (2008). The Power of Sex and Incumbency: A Longitudinal Study of Electoral Performance in France. *Party Politics*, 14 (5), 539-554.
- Norris, P. (1995). The Politics of Electoral Reform in Britain. *International Political Science Review*, 16 (1), 65-78.
- Norris, P. (2004). *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Opello, K.A.R. (2006). *Gender Quotas, Parity Reform and Political Parties in France*. Oxford: Lexington Books.
- Pilet, J.-B. (2007). *Changer pour gagner? Les réformes des lois électorales en Belgique*. Brussels: Editions de l'Université de Bruxelles.
- Powley, E. (2005). Rwanda. In J. Ballington & A. Karam (Eds.), *Women in Parliament: Beyond Numbers*. 2nd revised edition (pp. 154-163). Stockholm: IDEA.

- Remington, T. & Smith, S. (1996). Political Goals, Institutional Context and the Choice of an Electoral System: The Russian Parliamentary Election Law. *American Journal of Political Science*, 40 (4), 1253-1279.
- Renwick, A. (2010). *Changing the Rules of Democracy: The Politics of Electoral Reform*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Renwick, A. (2011). Electoral Reform in Europe since 1945. *West European Politics*, 34 (3), 456-477.
- Rogowski, R. (1987). Trade and the Variety of Democratic Institutions. *International Organization*, 41 (2), 203-224.
- Russell, M. (2005). *Building New Labour: The Politics of Party Organisation*. London: Palgrave.
- Sgier, L. (2004). Discourses of Gender Quotas. *European Political Science*, 3 (3), 67-72.
- Shugart, M. (2001). 'Extreme' Electoral Systems and the Appeal of the Mixed-member Alternative. In M. Shugart & M. Wattenberg (Eds.), *Mixed-member Electoral Systems. The Best of Both Worlds* (pp. 25-54). Oxford: Oxford University Press.
- Uyttendaele, M. & Sohier, J. (1995). Les quotas féminins en droit électoral ou les paradoxes de l'égalité. *Journal des tribunaux*, 114 (5754), 249-256.